

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

**CERCETĂRI
ARHEOLOGICE**

XXX

2

**CERCETĂRI
ARHEOLOGICE**

XXX

2

BUCUREȘTI

2023

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Sorin Ailincăi, Dan Aparaschivei, Mihai Bărbulescu, Nikolaus K.O. Boroffka, Adina Boroneanț, Dragoș Diaconescu, Stela Doncheva, Gabriel Fusek, Florin Gogâltan, Martin Husár, Sergiu Matveev, Dragoș Măndescu, Ioana A. Oltean, Ioan Carol Opriș, Liviu Petculescu, Constantin C. Petolescu, Zeno Karl Pinter, Stefan Pop-Lazić, Ivan Radman-Livaja, Tudor Sălăgean, Victor Spinei, Agnieszka Tomas, George Trohani, Boaz Zissu

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Silviu Oța – redactor-șef
Laurențiu Angheluță
Bianca Olteanu
Alexandru Rațiu
Andreea Ștefan
Maria-Magdalena Ștefan
Ovidiu Țentea

EDITORI:

Andreea Bîrzu
Katia Moldoveanu
Constantin Haită
Valentin Radu

Tehnoredactare și coperta: Petru Ureche

Ilustrația de pe copertile 1, 4: Podul lui Traian. Foto pila culee (pila C), dinspre SV, înainte de demararea lucrărilor din anul 1984 (anul 1983), fond nr. 854, inv. nr. 954, SJAN MH, dosar 11/1983-1984.

ISSN 0255-6812

www.cercetări-arheologice.ro

<https://doi.org/10.46535/ca.30.1>

<https://doi.org/10.46535/ca.30.2>

Volum editat de Muzeul Național de Istorie a României
Calea Victoriei 12, București, 030026, România

CUPRINS/CONTENTS

30/2

<i>IN MEMORIAM</i> Radian-Romus Andreescu (Editorii)	391
Radian-Romus Andreescu. Activitatea științifică (Editorii)	395
Sabin POPOVICI, Iulia RĂBÎNCĂ, Laurențiu COMĂNESCU, Valentin VOICILĂ, Gavrilă PĂLCĂU, Surface researches on the valley of the Frâsinet river (Frâsinetul de Pădure village, Dobrosloveni commune, Olt County). I	409
Camelia-Mirela VINTILĂ, Necropola de la Cernica. Brățări din inventarul funerar al mormintelor	433
Ana ILIE, Raluca KOGĂLNICEANU, Plastica antropomorfă de lut din așezarea gumelnițeană de la Iepurești (jud. Giurgiu)	457
Cristian-Eduard ȘTEFAN, Un vas antropomorf fragmentar de tip <i>Venus</i> din colecțiile Muzeului Național de Antichități	479
Roxana DOBRESCU, Constantin HAITĂ, Katia MOLDOVEANU, L'industrie lithique de l'habitation L1/1993 du site de Vitănești-Măgurice	491
Andreea BÎRZU, Katia MOLDOVEANU, Ion TORCICĂ, Pavel MIREA, Noi figurine antropomorfe recent descoperite în așezarea gumelnițeană de tip <i>tell</i> de la Vitănești „Măgurice”	527
Mihaela CULEA, Adina BORONEANȚ, A humerus varus deformity in a Eneolithic grave from Gumelnița (Călărași County, Romania)	541
Vasile DIACONU, Constantin APARASCHIVEI, Reevaluarea unor reprezentări antropomorfe și zoomorfe din situl eneolitic de la Petricani (com. Petricani, jud. Neamț)	553
Alin FRÎNCULEASA, Monica MĂRGĂRIT, Daniel GARVĂN, Adrian BĂLĂȘESCU, Industria materiilor dure animale din situl preistoric de la Șoimești – Merez (jud. Prahova)	567
Vasile IARMULSCHI, „Eine Pommersche Fibel“ aus Kamenez-Podolsk (Ukraine)	589
Boaz ZISSU, Nurit SHTOBER-ZISU, An Underground Rock-Cut Shrine near Amatsya, Judean Foothills, Israel	599
Remus Mihai FERARU, Zeii medicinei în coloniile milesiene de la Pontul Euxin: cult și reprezentare iconografică	627
Kateryna SVELIEVA, Archaeological and epigraphic evidence about the religious life of the roman garrison in Tyras	639
Alexandru RAȚIU, Ioan Carol OPRÎȘ, Samian Ware in Early Roman Contexts at Capidava	651
Alexandru RAȚIU, Mihaela SIMION, Laurențiu ANGHELUȚĂ, The Roman Sports Cavalry Helmet from Islaz (Teleorman County, Romania)	669
Eugen S. TEODOR, Emil DUMITRAȘCU, Săpături arheologice în zona centrală a castrului roman de la Băneasa (județul Teleorman)	691
Jozsef MATYAS, Fortificația romană de la Voislova	713

Corina Anca SIMION, Maria Loredana MARIN, Elena Alexandra ISPAS, Cristian MĂNĂILESCU, Alexandru Răzvan PETRE, Eugen S. TEODOR, Datarea radiocarbon a unor probe de lemn și derivați din lemn, ca urmare a unor tratamente termice. Un punct de vedere arheometric asupra unor eșantioane de la Măguricea Branului	725
Csaba SZABÓ, Miruna LIBIȚĂ-PARTICĂ, Ioan MUNTEAN, Mithras exhibited. Perspectives of sensory museology in Mithraic contexts	737
Ovidiu ȚENTEA, Florian MATEI-POPESCU, Călin TIMOC, Castele romane din sud-vestul Daciei. O trecere în revistă și o actualizare	763

CA

30/2

NOI FIGURINE ANTROPOMORFE RECENT DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA GUMELNIȚEANĂ DE TIP *TELL* DE LA VITĂNEȘTI „MĂGURICE”

ANDREEA BÎRZU, KATIA MOLDOVEANU,
ION TORCICĂ, PAVEL MIREA

REZUMAT:

Acest studiu are ca principal obiectiv prezentarea a trei artefacte cu totul deosebite, descoperite relativ recent în cadrul așezării de tip *tell* de la Vitănești „Măgurice”, care se remarcă atât în cadrul plasticii sitului arheologic, cât și în contextul mai larg al culturii Gumelnița și al plasticii neo-eneolitice de la nord de Dunăre, în general. Acestea prezintă anumite particularități ce le diferențiază de majoritatea reprezentărilor plastice, oferindu-le un caracter special. Este vorba despre trei figurine antropomorfe, una realizată din lut ars și două din os. Piesa de lut reprezintă partea superioară a unei figurine de tip „Gânditor”, ce se individualizează prin ochii realizați, în mod inedit, din fragmente de scoică, dar și prin cantitatea substanțială de materie vegetală prezentă în pasta din care a fost modelată. Cea de-a doua piesă, o figurină de os, de tip plat, atrage atenția datorită fineței și preciziei execuției, precum și a urmelor de coroziune specifice cuprului de la nivelul gleznelor, semn că fost împodobită cu o serie de podoabe (brățări) realizate din acest metal, care, din păcate, nu s-au păstrat. A treia reprezentare, tot o figurină de os, de tip prismatic, se evidențiază printr-un element ornamental extrem de rar, respectiv o verigă/centură din aramă dispusă în jurul trunchiului. Având în vedere caracterul excepțional și raritatea celor trei figurine, am considerat oportună o discuție mai largă asupra lor, atât în contextul descoperirilor de plastică antropomorfă de la Vitănești, cât și în cel al culturii Gumelnița. Piese analizate se încadrează într-o serie de reprezentări antropomorfe puțin numeroase și de o factură cu totul specială, nu numai sub aspect morfologic și decorativ, cât și sub aspectul semnificației.

ABSTRACT: NEW ANTHROPOMORPHIC FIGURINES RECENTLY DISCOVERED AT VITĂNEȘTI ‘MĂGURICE’ *TELL* SETTLEMENT

This article has as main goal the study of three special artefacts, relatively recently discovered at Vitănești „Măgurice” *tell* settlement: three anthropomorphic figurines, one made of burnt clay and the other two of bone. They are remarkable finds within the art representation from this site and in the wider context of Gumelnița culture and the Neo-Eneolithic from the north Danube. Certain particularities make them very special finds, different from the majority of anthropomorphic representations. The burnt clay piece is the upper part of a „Thinker” type figurine. The eyes, crafted in a unique way, by small pieces of shell, and the fabric type, clay tempered with a large amount of fibrous material of vegetal origin, are the particular features of this figurine. The second piece, a flat bone type figurine, is characterised by the carefulness, finesse and precision of the manufacturing technique, as well as the specific copper corrosion patterns on the ankles, a prove that it was adorned with a series of metallic ornaments (bracelets), unfortunately not preserved. The third find, a prismatic shaped bone figurine, is highlighted by an extremely rare ornamental element, a copper link like a belt placed around the torso. Considering the exceptional character and rarity of the three anthropomorphic figurines, the authors take the opportunity for a broader discussion in the context of this category of finds from Vitănești and Gumelnița culture area. The analysed pieces belong with a series of rare and special anthropomorphic representations, not only concerning the morphology and decoration, but also in terms of meaning.

CUVINTE CHEIE: figurine antropomorfe, eneolitic, cultura Gumelnița, cupru, os, lut.

KEYWORDS: anthropomorphic figurines, Eneolithic, Gumelnița culture, copper, bone, clay.

Introducere

Așezarea eneolitică de tip *tell* de la Vitănești „Măgurice” (Fig. 1 și 2) reprezintă un sit reper pentru cunoașterea și înțelegerea comunităților gumelnițene identificate în sudul României, în special, și a celor de la nord de Dunăre, în general. Acesta este bine cunoscut în literatura de specialitate grație numeroaselor studii ce au vizat diferite aspecte

Fig. 1. Valea Teleormanului; săgeata roșie indică amplasamentul așezării de tip tell de la Vitănești „Măgurice” (Fotografie aeriană de Ion Torcică, MJT, 2022).

ale cercetării derulate de-a lungul a 30 de ani¹. Având în vedere bogăția și diversitatea artefactelor descoperite aici, cele mai multe studii au vizat anumite categorii de piese, printre care un loc aparte îl ocupă figurinele antropomorfe. Prezentul articol reprezintă valorificarea a trei astfel de reprezentări plastice. Relativ recent descoperite în așezarea de pe „Măgurice”, ele se remarcă printr-o serie de caracteristici rar întâlnite.

Plastica antropomorfă este bine definită în ansamblul artefactelor documentate la Vitănești, atât prin figurine și vase antropomorfe, cât și prin alte tipuri de reprezentări, cum sunt aplicațiile în relief de pe vase sau decorul incizat al unor greutăți de lut, constituind una dintre cele mai numeroase și mai variate categorii. Exemplarele documentate aici se remarcă printr-o extraordinară diversitate. Unele dintre ele au o serie de caracteristici excepționale, inedite, fiind descoperiri unice sau foarte rar întâlnite. Exemple edificatoare în acest sens sunt figurina de tip om-pasăre², cea antro-po-zoomorfă aplicată pe un capac al cărui mâner sugerează forma unei case³, vasele cu atribute antropomorfe⁴ sau cele din seria reprezentărilor plastice cu „vas pe cap”⁵, siluetele antropomorfe incizate pe o serie de greutăți de lut, precum și cele aplicate pe unele vase de provizii de mari dimensiuni⁶. Cele trei piese valorificate acum consolidează constatările prezentate mai sus. Ele îmbogățesc numărul reprezentărilor plastice antropomorfe cu caracter special descoperite la Vitănești, evidențiind încă o dată acest sit în cadrul așezărilor specifice culturii Gumelnița. Totodată, ele completează imaginea generală asupra plasticii gumelnițene, în mod special și a celei neo-eneolitice, în general.

¹ Pentru o bibliografie completă privind obiectivele și rezultatele cercetărilor de la Vitănești vezi: Andreescu et al. 2022.

² Andreescu 2012, 47-52, Pl. II/1.

³ Moldoveanu 2012, 53-57, Pl. I, II/1-2.

⁴ Andreescu et al. 2009, 77-78, Pl. XI.

⁵ Bîrzu 2019, 15-16, Pl. I, II.

⁶ Andreescu, Mirea și Apope 2003, 71-87, Fig. 11/2; 12/1, 2.

Fig. 2. Suprafața cercetată a tell-ului: 8/a. „Măgurice”; 8/b. „Vitănești II”.
(Fotografie aeriană de Ion Torcică, MJT, 2022)

Obiective

Prezentul studiu are ca obiectiv principal prezentarea a trei artefacte gumelnițene cu totul deosebite, relativ recent descoperite în așezarea eneolitică de la Vitănești, cu scopul de a contribui la identificarea, respectiv la completarea principalelor caracteristici ale plasticii neo-eneolitice atestate aici. Acesta este subsumat obiectivului general al cercetărilor desfășurate la Vitănești, care vizează cunoșterea principalelor caracteristici ale locuirii neo-eneolitice din zona Teleormanului. Obiectivul specific al analizei noastre urmărește determinarea specificului local al culturii gumelnițene prin studierea reprezentărilor plastice identificate pe „Măgurice”.

Piese analizate se încadrează într-o serie de reprezentări antropomorfe puțin numeroase și de o factură cu totul specială, nu numai sub aspect morfologic și decorativ, cât și sub aspectul semnificației, completând ansamblul artefactelor plastice identificate aici. Este vorba despre trei figurine antropomorfe, una modelată din lut ars și alte două lucrate din os. Prima dintre ele reprezintă partea superioară a unei figurine de tip „Gânditor”, care se individualizează prin faptul că are ochii figurați, în mod inedit, din bucăți de scoică⁷, dar și prin cantitatea foarte mare de materie vegetală prezentă în lutul din care a fost modelată. Cea de-a doua piesă este o figurină antropomorfă de os, de tip plat, ce atrage atenția datorită calității extraordinare, a fineței și preciziei execuției, precum și a urmelor de produși de coroziune a cuprului de la nivelul gleznelor, semn că fost împodobită cu o serie de podoabe (brățări), care, din păcate, nu s-au păstrat⁸. Cea de-a treia piesă este tot o figurină antropomorfă de os, de tip prismatic, care se evidențiază printr-un element ornamental extrem de rar, respectiv o verigă/centură de cupru dispusă în partea mediană⁹. Având în vedere caracterul excepțional și raritatea celor trei figurine, am considerat oportună o discuție mai largă asupra lor, atât în contextul descoperirilor de plastică antropomorfă și zoomorfă de la Vitănești, cât și în cel al culturii Gumelnița, mai ales că aceste descoperiri au fost doar sumar menționate în publicații anterioare.

Descrierea pieselor

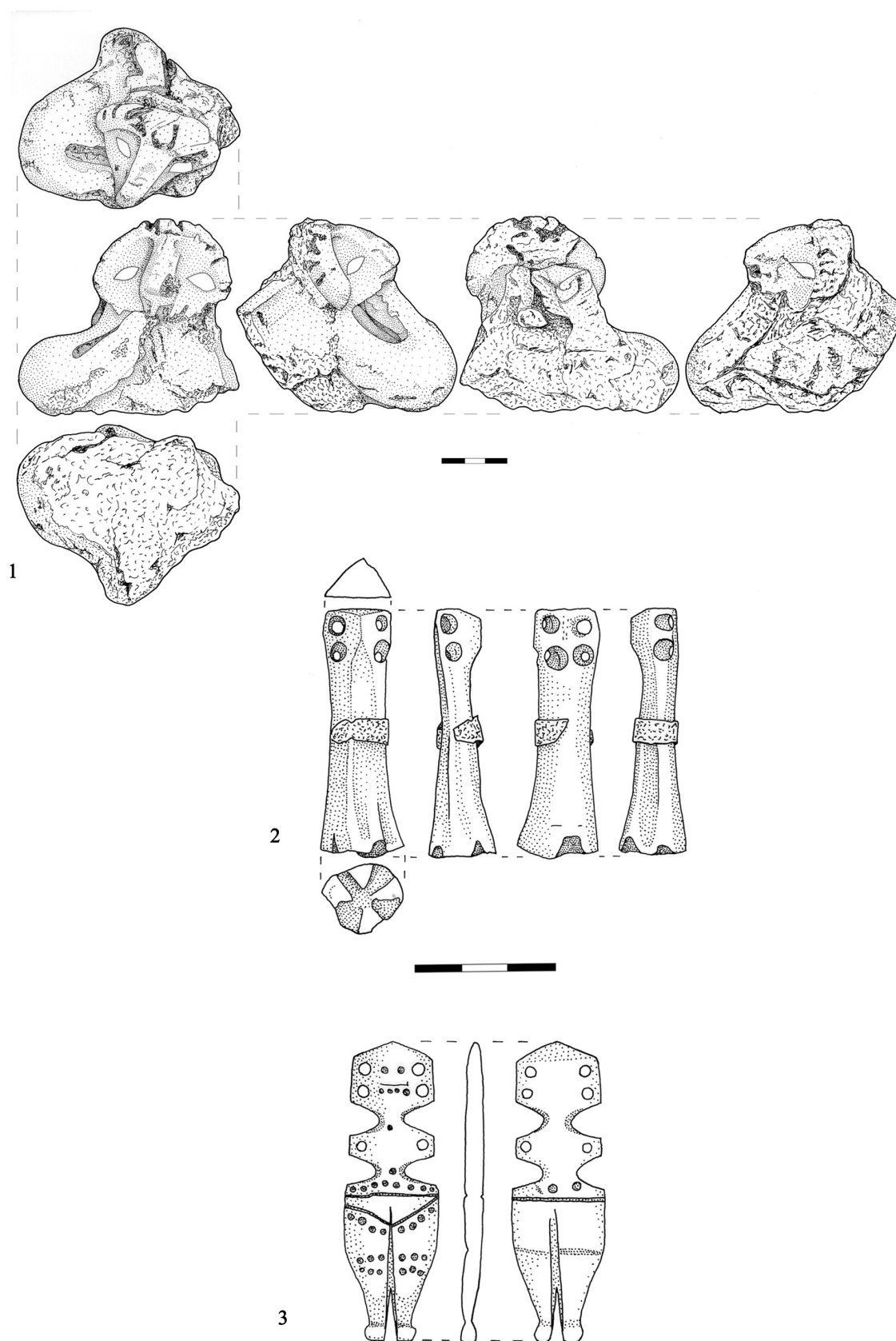
Figurina antropomorfă de lut, fragmentară, metaforic denumită „Gânditorul cu ochi de scoică de la Vitănești” din care se mai păstrează doar jumătatea superioară, capul și o parte din trunchi, este modelată dintr-un material grosier, folosit adesea pentru construcția caselor și a unor vase de provizii¹⁰, compus din argilă amestecată cu o

⁷ Andreescu et al. 2022, Fig. 13; 466.

⁸ Andreescu et al. 2022, Fig. 5, 428.

⁹ Andreescu et al. 2017, 155, imagine disponibilă doar în varianta online: <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=5683&d=Vitanești-Teleorman-Magurice-2016#gallery-2>.

¹⁰ Torcică 2017.

Pl. I. Figurine antropomorfe descoperite la Vitănești „Măgurice”, cultura Gumelnița (desene de Simona Movilă, MNIR):
1. „Gânditorul cu ochi de scoică”; 2. Figurină prismatică de os; 3. Figurină plată de os.

cantitate semnificativă de păioase (Pl. I/1, Pl. II/1). Pe suprafața acesteia, mai ales în partea secționată, se observă impresiuni de spice și urme de cariopse de cereale, ce urmează a fi analizate detaliat și, sperăm, identificate într-un studiu ulterior. Capul este rudimentar modelat, cu doi lobi laterali pronunțați și nasul puternic reliefat. Ochii sunt marcați prin două fragmente de cochilie de scoică de apă dulce, cel mai probabil de *Unio* sp.¹¹, fapt deosebit de rar la nivelul plasticii gumelnițene, fiind figurați de obicei prin incizii și doar uneori reliefați sau marcați prin puncte și perforații. Prin forma alungită, migdalată, a ochilor, dată de cea a fragmentelor de scoică folosite de artizanii eneolitici, fața figurinei capătă o expresivitate deosebită. Personajul înfățișat apare cu ochii larg deschiși, sugerând o atitudine contemplativă. Brațul stâng, alungit, este îndreptat spre bărbie, sprijinind-o, și nu ar fi exclus ca brațul drept, rupt din vechime, să-l fi susținut pe primul. Ruptă din vechime de la nivelul trunchiului în jos și cu rugozități, jumătatea inferioară a piesei sugerează că aceasta era parte a unui artefact mai complex. Este foarte posibil să fi fost un accesoriu antropomorf la o amenajare interioară sau chiar o figurină de mari dimensiuni. Dimensiuni: înălțime=8, 5 cm, lățime=9, 5 cm.

Figurina prismatică de os a fost lucrată dintr-un os de porc - metacarp III, stânga de *Sus* sp., neepifizat distal, provenit de la un animal cu vârsta sub 2 ani (Pl. I/2, Pl. II/2). Capul este șlefuit în formă de prismă triunghiulară. De o parte și de alta a muchiei mediane, ce figurează nasul, se observă câte două perforații laterale. Piesa se evidențiază prin podoaba din aramă, în formă de verigă lată, deschisă - cel mai probabil fisurată din cauza arderii, cu o lățime de 6 mm, care s-a păstrat în jurul mijlocului. Dimensiuni: înălțime = 4, 8 cm, lățime=1 cm.

Figurina plată de os a fost realizată dintr-o diafiză de os lung de mamifer de talie mare (*Bos/Cervus*) (Pl. I/3, Pl. II/3). Precizia execuției, decupajul, finisarea și atenția la detalii individualizează în primul rând piesa. Silueta umană este compusă din module cu suprafețe unghiulare, menite să evidențieze părțile anatomice mari (cap, trunchi, bazin și picioare), conturând un limbaj expresiv și extrem de sugestiv al corpului. Aceste elemente, asociate luciului rezultat în urma șlefuirii și lustruirii accentuate, conferă figurinei un aspect impresionant. Capul este hexagonal, cu ochii marcați prin puncte, gura printr-o linie incizată orizontal, subliniată de un șir de patru puncte. În părțile laterale se observă câte două perforații. Trunchiul scurt, trapezoidal, prezintă câte o perforație la extremitățile laterale. Talia, subțire, este decorată cu un punct care sugerează ombilicul. Șoldurile sunt atent conturate. Sexul este indicat în manieră clasică prin marcarea triunghiului sexual cu ajutorul liniilor incizate. Picioarele sunt separate de la genunchi în jos, având tălpile reliefate. În jurul gleznelor se remarcă urme de coroziune specifice cuprului, osul prezentând nuanțe verzi-albăstrui, semn că piesa a fost prevăzută cu podoabe confecționate din metalul amintit. Figurina este decorată în zona bazinului cu șiruri de puncte adâncite, dispuse simetric. Pe spatele piesei se observă depuneri de sol, mici ciobituri și urme de zgârieturi. Dimensiuni: înălțime = 6,4 cm, lățime = 2 cm; grosime = 0,5 cm.

Context arheologic

Figurina plată de os a fost descoperită în campania 2016 în suprafața Sy M-R (1-5), caroul R4, la adâncimea de -1,24 m. În zona carourilor P-R, de unde provine, pare a se contura o zonă de activități exterioare locuirii propriu-zise, ce se continuă și în suprafața învecinată, Sy S-Z (1-5). În acest perimetru au fost identificate numeroase oase de animale, printre care și multe coarne de cerb, aflate în diferite stadii de prelucrare, alături de fragmente de chirpici ars, friabili și plăcuțe de vatră. Din punct de vedere stratigrafic, piesa a fost descoperită în timpul cercetării penultimului nivel de locuire din așezare, aflat sub nivelul cu locuințe incendiate atribuit fazei B1 a culturii Gumelnița.

Campania de cercetări arheologice din 2017 ne-a oferit ocazia de a descoperi figurina de lut de tip „Gânditor”. Artefactul a fost identificat în suprafața Sy H-L (1-5), caroul K3, la o adâncime de -1,13 m, într-o zonă unde a fost observată și analizată o aglomerare de fragmente de chirpici ars cu urme de lemn, reprezentând cel mai probabil lipitură de la pereți, între care se aflau prinse mai multe fragmente ceramice și o râșniță. Aglomerările de chirpici menționate ar putea reprezenta partea superioară (nivelul de distrugere) al unor locuințe din penultimul nivel de locuire al așezării. Având în vedere faptul că piesa este lucrată dintr-un material asemănător celui folosit la construcția locuințelor, nu este exclus ca ea să reprezinte o parte (cu rol simbolic și, probabil, decorativ-estetic) a unui ansamblu arhitectural.

Figurina prismatică de os cu verigă de cupru a rezultat din săpăturile efectuate în anul 2021, în suprafața Sx M-R (1-5), într-o zonă cu multe urme de arsură, unde s-a evidențiat și o aglomerare de materiale, respectiv fragmente ceramice, unelte din silex și o dăltiță din corn. Aceasta făcea parte cel mai probabil din umplutura unui șanț aflat sub locuința incendiată¹² din imediata apropiere, specifică penultimului nivel de locuire a așezării, aparținând fazei A2. Aspectul prezentat, precum și asocierea figurinei cu fragmente ceramice pictate cu pigment roșu și grafit, găsite în același context, ne determină să o atribuim fazei A2 a culturii Gumelnița.

¹¹ Determinările speciilor pentru piesele din os și fragmentele de scoică au fost realizate de către dl. dr. Valentin Radu, căruia îi mulțumim.

¹² Andreescu et al. 2022, 467-471.

Dacă figurina de tip „Gânditor” pare să fi fost parte dintr-un ansamblu constructiv a cărei funcționalitate și semnificație urmează să fie relevate de cercetări viitoare, nu este clar motivul pentru care cele două figurine de

Pl. II. Figurine antropomorfe descoperite la Vitănești „Măgurice” (fotografii de Marius Amarie, MNIR)
 1. „Gânditorul cu ochi de scoică”; 2. Figurină prismatică de os; 3. Figurină plată de os.

os, foarte atent realizate și aflate într-o stare de conservare foarte bună, împodobite în mod direct (veriga în zona mijlocului) sau indirect (amprente verzu, caracteristice urmelor lăsate de cupru, la glezne) cu podoabe din aramă—material care nu era la îndemâna oricui, cu siguranță foarte valoros și apreciat de comunitatea eneolitică de pe „Măgurice”, au fost găsite în contexte obișnuite, fără conotații speciale. Practic este vorba despre două exemplare mai puțin întâlnite, cea plată, cu atribute morfologice și decorative extraordinare, excelent lucrată și păstrată, cu excepția podoabelor de cupru, care s-au pierdut, și cea prismatică, cu verigă de cupru, ce par a-și fi pierdut valoarea și utilitatea inițială.

Analogii

Dacă pentru figurina plată de os găsim analogii atât în așezările din arealul nordic, cât și în cel sudic al culturii Gumelnița, pentru figurina cu ochi de scoică au fost identificate doar două analogii, una la sud de Dunăre, la Dolnoslav, iar cealaltă la Vidra, în timp ce o altă figurină cu verigă din cupru a fost descoperită la Pietrele.

O piesă asemănătoare cu „Gânditorul cu ochi de scoică de la Vitănești” a fost identificată la sud de Dunăre, mai precis la Dolnoslav¹³. Este vorba despre o piesă similară ca material, mărime și reprezentarea ochilor prin fragmente de scoică. Trebuie subliniat faptul că, în ciuda asemănărilor enumerate mai sus, în cazul artefactului de la Dolnoslav este vorba doar despre capul unei figurine de mari dimensiuni, în timp ce figurina de la Vitănești, chiar dacă nu este întreagă, păstrându-se doar partea superioară a corpului, a putut fi încadrată în categoria reprezentărilor plastice de tip „Gânditor” datorită poziției brațelor. Un alt cap descoperit la Vidra are ochii figurați în aceeași manieră, prin două bucăți de scoică¹⁴. În cadrul așezării de tip *tell* de la Bordușani „Popină”, în nivelul Gumelnița A2, a fost documentată o figurină antropomorfă din lut ce are ochii realizați prin același procedeu ca la Vitănești, prin aplicarea a două fragmente de scoică sau de silex în pasta crudă¹⁵.

O posibilă origine a figurării ochilor cu ajutorul scoicilor se plasează în Orientul Apropiat, unde au fost atestate o serie de statui monumentale (35-100 cm înălțime) și de capete, modelate dintr-o pastă de var aplicată pe o structură vegetală, cu ochi de scoică încă de la nivelul neoliticului aceramic (Pre-Pottery Neolithic B), începând cu mileniul VIII î. Chr. Cele descoperite la Jerichon, *Tell es-Sultan*¹⁶ și Ain Ghazal¹⁷ constituind adevărate prototipuri din acest punct de vedere. Nu în ultimul rând, se pot face unele paralele între figurine și craniile modelate cu lut și var, cu ochi de scoică, semnalate în aceleași așezări din Palestina¹⁸ și Iordania¹⁹.

În ceea ce privește așa-numita postură a „Gânditorului” în care a fost surprins personajul reprezentat, figurina de la Vitănești prezintă analogii în cadrul ariei de răspândire a culturii Gumelnița, în așezările de la Sultana (un vas antropomorf)²⁰, Vidra (o figurină antropomorfă aplicată pe un fragment de vas)²¹ sau Căscioarele²², precum și al culturilor Hamangia – celebra figurină cunoscută cu denumirea de „Gânditorul de la Cernavodă”²³ și Precucuteni – „Gânditorul de la Târpești”²⁴.

Referitor la figurinele de os, atât cea plată, cât și cea prismatică, este cunoscut faptul că unele erau împodobite cu diverse obiecte de cupru. Acestea au forma unor verigi poziționate în dreptul urechilor, gâtului, taliei și/sau picioarelor, reprezentând cel mai probabil diferite tipuri de podoabe - cercei, coliere, centuri, brațări (de picior), care erau purtate în mod real de către membrii comunității.

Figurine plate de os cu astfel de ornamente sunt bine cunoscute în arealul culturii Gumelnița, atât la nord cât și la sud de Dunăre. Astfel de artefacte au fost descoperite la Căscioarele²⁵ (cu podoabe la gât și brâu) și Pietrele²⁶ (două piese, una cu verigă la gât și brâu și una cu verigă în urechi), dar și în arealul sud dunărean, la Razgrad²⁷ (cu

¹³ Le premier or 1989, 82, Fig. 32.

¹⁴ Andreescu 2002, 40.

¹⁵ Cernău și Cernău 2021, p. 43, Pl. 2/3. Potrivit autorilor, piesa urmează să facă obiectul unor analize mineralogice în vederea stabilirii materialului din care au fost realizați ochii.

¹⁶ Garstang și Garstang 1948, 66-67.

¹⁷ Rollefson și Simmons 1985, 48-50.

¹⁸ Kenyon 1957, 60-64.

¹⁹ Goren și Segal I. 1995, 155-165.

²⁰ Marinescu-Bîlcu 1967, 47-58.

²¹ Rosetti 1939, 37, Pl. 19/2.

²² Andreescu 2002, Pl. 31/2.

²³ Berciu 1961, 513, Fig. 276.

²⁴ Marinescu-Bîlcu 1974, 254, Fig. 73/7.

²⁵ Andreescu 2002, Fig. 42/2. Vezi și Dumitrescu 1974, Fig. 271.

²⁶ Müller 2012, Fig. 4/9-10.

²⁷ Müller 2012, Fig. 4/2.

podoabe la gât și urechi), Hotnica²⁸ (două figurine cu podoabe la brâu, gât și urechi, respectiv cap) și Karanovo²⁹ (cu podoabe la urechi și brâu). O figurină recent descoperită în necropola de la Provadia-Solnisata (M 55) este bogat decorată cu podoabe de cupru, respectiv o verigă cu patru mărgelile în zona șoldurilor, o a doua în jurul mijlocului și o a treia la gât, având, de asemenea, atașat și un obiect discoidal³⁰. În alte cazuri, cum sunt figurinele de la Pietrele (trei piese)³¹, Căscioarele³², Vidra³³ și Oltenița³⁴, ele prezintă doar urme ale produșilor de coroziune caracteristice cuprului (nuanțe verzui) provenite cel mai probabil de la podoabe, care, din nefericire, nu s-au păstrat.

Pentru figurina plată de la Vitănești se cunosc analogii la Sultana³⁵ și la Pietrele³⁶, cu verigi la ambele glezne. Piesa de la Pietrele este deosebită sub aspectul podoabelor de aramă, având, de asemenea, un colier de mărgelile de cupru la gât, precum și o verigă în urechea stângă. O figurină descoperită la Lovec³⁷ are verigi late de cupru înfășurate în jurul picioarelor, între glezne și genunchi, spre deosebire de restul podoabelor, care au forma unor verigi subțiri în jurul gleznelor.

Deși semnificativ mai puțin numeroase decât figurinele plate de os, cele prismatice prezintă, de asemenea, podoabe de cupru, cum sunt cele descoperite la Măriuța³⁸ și Pietrele³⁹, care au câte o verigă în perforația stângă a capului. Pentru figurina prismatică cu verigă de cupru în zona taliei de la Vitănești, singura analogie este piesa descoperită la Pietrele⁴⁰. Așezarea de la Vitănești devine astfel, după cea de la Pietrele, al doilea sit arheologic eneolitic unde podoabele de cupru sunt întâlnite atât la figurinele plate, cât și la cele prismatice.

Discuții și interpretări

Figurinele prezentate mai sus fac parte într-o serie de reprezentări antropomorfe puțin numeroase și de o factură cu totul specială, nu numai sub aspect morfologic și ornamental, cât și sub aspectul semnificației. Ele se încadrează, în general, în canoanele plasticii gumelnițene, în special în ceea ce privește figurarea siluetei umane într-o formă abstractă remarcabilă, mai mult sau mai puțin stilizată, cu anumite deosebiri ce ar putea fi datorate într-o oarecare măsură aspectelor micro-regionale.

Figurinele antropomorfe de os, prismatice și plate, precum sunt cele analizate, constituie o trăsătură specifică a complexului cultural Gumelnița-Kodjadermen-Karanovo VI, fiind descoperite atât la nord, cât și la sud de Dunăre. Astfel de reprezentări în mod special, și plastica antropomorfă de os, în general, sunt, la nivelul eneoliticului, o trăsătură (și probabil o creație) originală a comunităților gumelnițene⁴¹. Nici o altă cultură arheologică nu a cunoscut un număr mai mare și o mai mare diversitate tipologică de astfel de artefacte. În perioada amintită, acest tip de artefacte cunoaște o evoluție spectaculoasă, fără precedent, atât cantitativ, cât și calitativ, varietatea tipologică și în unele cazuri măiestria și frumusețea execuției, așa cum este cazul figurinei plate de la Vitănești, fiind impresionante.

Cu siguranță prezența celor două figurine de os, precum și a celei de lut – „Gânditorul cu ochi de scoică”, în cadrul așezării de la Vitănești nu este întâmplătoare, însă semnificația și funcționalitatea acestora ridică multe semne de întrebare, fiind greu, dacă nu imposibil, de precizat. În general, artefactele de acest tip au fost interpretate ca obiecte de cult, existența lor fiind strâns legată de viața spirituală a comunităților neo-eneolitice.

Astfel, figurinele antropomorfe de os sunt considerate de unii cercetători reprezentări ale unor divinități ale morții și regenerării⁴² sau ale fertilității⁴³, precum și reflectări în forme plastice ale practicilor magico-religioase specifice epocii neo-eneolitice⁴⁴. Însă, de cele mai multe ori, sunt percepute drept obiecte de uz ceremonial, podoabe sau accesorii/aplice de vestimentație, rol sugerat de perforațiile de la nivelul capului și al brațelor, precum și de

²⁸ Müller 2012, Fig. 4/6-7.

²⁹ Müller 2012, Fig. 4/8.

³⁰ Penkova și Karamanova-Zlatkova 2021, cat. nr. 10; 91.

³¹ Berciu 1956, 539-540, Fig. 66/1 și 5 (vezi și Mărgărit și Toderaș 2019, Fig. 2/f; 63); Zidarov 2013, Fig. 9.

³² Andreescu 2002, Fig. 44/9.

³³ Comșa 1979, Fig. 4/4, nota 28. Vezi și Rosetti 1938.

³⁴ Andreescu 2002, Fig. 49/1.

³⁵ Andreescu 2002, Fig. 46/1. Vezi și Andreescu și Popa 2000, Fig. 212.

³⁶ Müller 2012, Fig. 4/1.

³⁷ Müller 2012, Fig. 4/3.

³⁸ Andreescu 2002, Fig. 41/3.

³⁹ Müller 2012, Fig. 4/14.

⁴⁰ Müller 2012, Fig. 4/13.

⁴¹ Andreescu 2002, 65.

⁴² Gimbutas 1991, 243-244.

⁴³ Comșa 1995, 124.

⁴⁴ Dumitrescu 1974, 172.

dimensiunile reduse ale figurinelor, cu caracter apotropaic, amulete⁴⁵ ale căror principale beneficiare erau, cel mai probabil, femeile sau bunuri de prestigiu, însemne, elemente de identitate⁴⁶.

Considerăm că obiectele de acest gen aveau un caracter personal. Urmele accentuate de uzură întâlnite pe suprafața acestora indică un aspect foarte important, și anume că au fost folosite în anumite momente din viața posesorii lor, cel mai probabil ca pandantive, purtate la gât, sau ca accesorii cusute/prinse pe veștminte, în anumite contexte, mai mult sau mai puțin ceremoniale/sacre.

Desigur, materialul însuși din care au fost realizate le oferă un plus de valoare, mai mult sau mai puțin simbolică. Cu siguranță acesta nu a fost ales întâmplător de artizanii gumelnițeni. Pe lângă conotațiile simbolice pe care osul le are (cel puțin pentru noi, în societățile moderne) – în sens figurat el poate desemna trupul, ființa însăși, la fel cum poate avea semnificații referitoare la familie, descendență (din acest punct de vedere, figurina plată cu atribute feminine – triunghiul sexual incizat, este foarte interesantă) – el are și o serie de calități practice și estetice greu de ignorat: este ușor de procurat, are o structură dură, solidă și rezistentă, păstrându-se foarte bine, adeseori are nuanțe frumoase de la alb la crem, care sunt accentuate prin șlefuire.

Chiar dacă sensul și funcționalitatea figurinelor de acest tip ridică în continuare o serie de întrebări, analiza formală a acestora ne pune la dispoziție o serie de informații despre cei care le-au creat și folosit, despre universul imaginar, dar și despre resursele pe care le aveau la dispoziție, despre principalele ocupații și implicit despre economia acestora. Natural, apare următoarea întrebare: alegerea materialelor din care au fost realizate aceste piese a fost sau nu influențată de resursele pe care comunitatea le avea la dispoziție, le exploata? În mod evident, materia primă folosită la obținerea acestor artefacte era la îndemâna gumelnițenilor, constituind cel mai adesea resturi ale unor animale pe care membrii comunității le consumau și / sau creșteau în cadrul așezărilor, așa cum arată descoperirile făcute în urma cercetărilor arheologice⁴⁷. Așezarea de pe „Măgurice” este bogată în materiale osteologice, loturi reprezentative de oase de animale domestice și sălbatice fiind descoperite și analizate⁴⁸. Astfel, corespondența între oasele provenite de la animalele exploatate de comunitatea de aici și alegerea materialului pentru confecționarea unor reprezentări plastice este foarte plauzibilă. Iar dacă materialul era ușor de procurat, prelucrarea lui necesita, cu siguranță, efort, o serie de aptitudini specifice și experiență, așadar existența unor persoane specializate. Desigur, este posibil ca anumiți membri ai comunității să fi realizat astfel de obiecte din alte considerente, altele decât cele tehnice, ce țin mai degrabă de semnificația lor. Deși ar fi fost foarte interesant de știut, în această etapă a cercetării nu avem, din păcate, suficiente dovezi ca să putem preciza dacă cele două piese de os valorificate de noi au fost sau nu realizate în cadrul așezării de la Vitănești, așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul celei de la Hotnița, unde a fost atestată existența unui atelier de confecționare a acestui tip de figurine⁴⁹. Totuși, având în vedere faptul că la Vitănești au fost descoperite figurine de os aflate în diferite stadii de prelucrare, nu este exclus ca măcar unele să fi fost confecționate în cadrul așezării.

Figurina antropomorfă de lut de la Vitănești pe care am evidențiat-o în această contribuție, deși fragmentară, poate fi încadrată în categoria cu totul specială și selectă a artefactelor de tip „Gânditor”. Maniera de reprezentare a brațelor și, în cazul nostru, forma ochilor, larg deschiși, sugerează o atitudine contemplativă. Piesa care definește această categorie este celebrul „Gânditor de la Cernavodă”, cultura Hamangia, urmată îndeaproape de „Gânditorul de la Târpești”, cultura Precucuteni. Același gest este întâlnit și în arealul culturii Gumelnița la o figurină descoperită la Căscioarele, precum și la o figurină aplicată pe un vas, identificată la Vidra. De asemenea, el este redat pe un vas antropomorf de la Sultana. Se observă așadar că acest tip de reprezentare, despre care s-a crezut inițial că este o creație originală și unică a culturii Hamangia, este prezent în plastica antropomorfă a mai multor complexe culturale neo-eneolitice, acoperind o lungă perioadă de timp și o vastă arie geografică. Răspândirea și reproducerea lui sunt, fără îndoială, indicatori ai relațiilor dintre comunitățile menționate. Interesant este și faptul că piesa de la Vitănești nu constituie din punct de vedere iconografic un caz singular în cadrul culturii Gumelnița, căreia îi aparține. Astfel, deși originea reprezentării atitudinii menționate nu este cunoscută încă, este posibil, așa cum a fost sugerat în literatura de specialitate, ca această categorie de artefacte să indice existența unei teme cultice sau mitice comune în universul imaginar al culturilor amintite, să figureze un anumit aspect al vieții spirituale, al credințelor

⁴⁵ Dumitrescu 1974, 246.

⁴⁶ Andreescu 2002, 94.

⁴⁷ Un aspect interesant din acest punct de vedere este reprezentat de faptul că aproximativ jumătate din materialul osteologic descoperit în nivelul de locuire specific fazei Gumelnița B1 provine de la animale sălbatice, fapt ce indică rolul important acordat de către această comunitate vânătorii.

⁴⁸ Bălășescu și Radu 2003, 375-387; Bălășescu et al. 2005, 60-61; 211-225; Bréhard și Bălășescu 2012, 3167-3183; Bălășescu 2014, 115-145; Balasse et al. 2016, 27-36.

⁴⁹ Anghelov 1961.

acestora⁵⁰. Astfel, manierei de reprezentare a brațelor, gestului schițat de acestea, i-a fost atribuită o conotație rituală, ce s-ar fi putut transmite, în timp, de la o cultură la alta.

Se remarcă faptul că deși fac parte din aceeași categorie, reprezentările sunt variate în ceea ce privește poziția brațelor personajului înfățișat. Atitudinea meditativă/contemplativă pe care o sugerează artefactele amintite fiind transpusă în lut în mod original de fiecare civilizație în parte, cea gumelnițeană detașându-se prin numărul și diversitatea tipologică a pieselor de acest tip – descoperite până acum numai la nord de Dunăre.

Reproducerea gestului într-un spațiu vast ne duce cu gândul la existența unui fond ideologic comun sau a unor rețele de schimb în cadrul cărora circulau nu numai bunurile, ci și ideile.

Dincolo de conotațiile prezentate, credem, la fel ca și alți cercetători⁵¹, că este foarte posibil ca artefactele modelate astfel să redea, pur și simplu, într-o manieră expresivă, o atitudine și să transmită o stare specific și profund umană, reflectând gradul de percepție și capacitatea de reprezentare a realității înconjurătoare ale artizanilor preistorici.

În ceea ce privește semnificația, figurina antropomorfă de lut de la Vitănești este deosebită nu doar din perspectiva atitudinii personajului redat, ci și a pastei din care a fost modelată și a felului în care au fost reprezentați ochii. Considerăm că prezența, în cantitate mare, a materiei vegetale, evidențiindu-se impresiunile de păioase, de spice și urmele de cariopse de cereale, precum și alegerea cochiliei de scoică de apă dulce pentru a figura ochii, nu sunt întâmplătoare. Asocierea elementelor este cu atât mai expresivă și mai interesantă. Având în vedere că în cadrul *tell*-ului au fost descoperite mai multe aglomerări de resturi de scoici, precum și numeroase rășnițe întregi sau fragmentare asociate cu amenajări de lut de tip cutie, vase de depozitare, unele de mari dimensiuni și vetre, nu putem să nu ne întrebăm (la fel ca în cazul figurinelor de os) dacă selecția materialelor a fost sau nu influențată de resursele pe care comunitatea le avea la dispoziție și care le asigurau subzistența. Deși nu putem preciza cu certitudine dacă aceste materiale provin din zona așezării, suntem de părere că ele reflectă într-o anumită măsură unele aspecte ale economiei comunității gumelnițene de aici. Din acest punct de vedere, nu este exclus ca rolul „Gânditorului cu ochi de scoică de la Vitănești” să fie legat de un sistem de practici și credințe agrare sau de unele dintre ocupațiile comunității, precum agricultura, în mod deosebit cultivarea cerealelor, și culesul scoicilor. Totodată, aceste particularități deosebite ale piesei pot reflecta simțul practic al gumelnițenilor de a utiliza anumite resurse pe care le aveau la dispoziție.

Dificil de interpretat, greu de spus ce sunt, ce nu sunt și cum ar trebui să le înțelegem, cele trei artefacte prezentate completează seria reprezentărilor plastice cu caracter special descoperite în așezarea de la Vitănești „Măgurice”, fiind o dovadă elocventă a complexității și bogăției culturii materiale și spirituale a comunității de aici, precum și a măiestriei artizanilor gumelnițeni. Ele au rolul important de a contribui la conturarea unei imagini de ansamblu asupra plasticii antropomorfe, în mod particular, și a culturii gumelnițene, în general.

Concluzii

Plastica antropomorfă descoperită la Vitănești se remarcă în contextul descoperirilor din cuprinsul ariei de răspândire a culturii Gumelnița printr-un număr mare și variat de reprezentări, printre care unele extrem de rare în ansamblul artei eneolitice.

Unele exemplare, precum cum sunt cele semnalate, constituie descoperiri unice sau foarte rare, posibil cu o semnificație și valoare deosebite pentru comunitatea gumelnițeană, greu de descifrat, de recuperat astăzi. Ele completează imaginea asupra vieții materiale și spirituale atât în cadrul culturii Gumelnița, cât și în ansamblul mai larg al culturilor neo-eneolitice ale Vechii Europe.

Analiza noastră vizează, de asemenea, efectuarea unei serii de analize tehnologice, în special a figurinelor de os, compoziționale pentru podoabele de cupru întâlnite la acest tip de piese, precum și arheobotanice în vederea determinării resturilor vegetale observate în compoziția lutului din care a fost realizat „Gânditorul cu ochi de scoică” și, nu în ultimul rând, a unor studii de sinteză privind plastica antropomorfă și antropo-zoomorfă descoperită la Vitănești.

⁵⁰ Andreescu 2002.

⁵¹ Marinescu-Bîlcu 1985, 119-123.

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu, R.R. 2002. *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*. București: Muzeul Național de Istorie a României.
- Andreescu, R.R. 2006. Considerații asupra decorului statuetelor gumelnițene. *Cercetări arheologice* XIII: 159-171.
- Andreescu, R.R. 2009. The decor of the statuettes belonging to Gumelnita culture (mil V B.C.), *Journal of Archaeomythology* 5: 16-28.
- Andreescu, R.R. 2012. Reprezentări ornitomorfe descoperite în așezarea de la Vitănești „Măgurice”, jud. Teleorman. *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 4: 47-52.
- Andreescu, R.R. și Mîrea, P. 2000. Uncommon practice of Gumelnița zoomorphic clay figurines modelling. *Cercetări Arheologice* XI: 611-613.
- Andreescu, R.R. și Popa, T. 2000. Sultana. Plastica de os, *Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”*, 5-6, 1999-2000: 133-141.
- Andreescu, R.R. și Moldoveanu, K. 2017. Pandantive din lut descoperite în așezarea eneolitică de la Vitănești, jud. Teleorman. *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 9: 29-40.
- Andreescu, R., Mîrea, P. și Apope, Ș. 2003. Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. *Cercetări Arheologice* 12: 71-87.
- Andreescu, R.R., Mîrea, P., Moldoveanu, K., și Torcică, I. 2009. Noi descoperiri în așezarea gumelnițeană de la Vitănești „Măgurice”. *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria arheologie* 1: 75-92.
- Andreescu, R.R., Moldoveanu, K., Torcică, I. Mîrea, P. și Bîrzu, A. 2022. Cercetări arheologice la Vitănești „Măgurice” (2009-2019). *Cercetări Arheologice* 29 (2): 455-476.
- Andreescu, R.R., Moldoveanu, K., Florea, M., Bălășescu, A., Radu, V., Haită, C., Mîrea, P. și Torcică, I. 2017. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2016*: 154-155.
- Andreescu, R.R., Moldoveanu, K., Florea, M., Bîrzu, A., Radu, V., Haită, C., Mîrea, P. și Torcică, I. 2022. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2021*: 427-430.
- Anghelov, N. 1961. Rabotilnica za poski kosteni v. seliniscnata mogila pri s. Hotnica Tîrnovsko, *Arheologija Sofia* 3 (2): 34-38.
- Averbouh, A. și Zidarov, P. 2014. The production of bone figurines in the Balkan Chalcolithic and the use of debitage by extraction/Producția figurinelor din os din calcoliticul balcanic și utilizarea debitajului prin extracție’, in: M. Mărgărit, G. Le Dosseur and A. Averbouh (eds.) *An overview of the exploitation of hard animal materials during the Neolithic and Calcolithic/O privire asupra exploatarea materiilor dure animale de-a lungul neoliticului și calcoliticului*: 183-200. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- Balasse, M., Bălășescu, A., Janzen, A., Ughetto-Monfrin, J., Mîrea, P. și Andreescu, R. 2013. Early herding at Măgura-Boldul lui Moș Ivănuș (early sixth millennium BC, Romania): environments and seasonality from stable isotope analysis. *European Journal of Archaeology* 16 (2): 221-246.
- Bălășescu, A. 2014. *Arheozoologia neo-eneoliticului de pe valea Teleormanului*. Cluj Napoca: Editura Mega.
- Bălășescu, A. și Radu, V. 2003. Studiul materialului faunistic descoperit în tell-ul de la Vitănești (jud. Teleorman): nivelul Gumelnița B1. *Cercetări arheologice* 12: 349-373.
- Bălășescu, A., Radu, V. și Moise, D. 2005. *Omul și mediul animal între milenii VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*. Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 11. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- Bîrzu, A. 2019. Notă asupra unui fragment de vas gumelnițean cu atribute antropomorfe descoperit la Vitănești, jud. Teleorman. *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria arheologie* 11: 15-21.
- Berciu, D. 1961. *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*. București: Editura Academiei Republicii Populare România.
- Berciu, D. 1966. *Cultura Hamangia*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Cauvin, J. 1972. *Les Religions Néolithiques de Syro-Palestine*. Paris: Maisonneuve.
- Bréhard, S. și Bălășescu, A. 2012. What’s behind the tell phenomenon? An archaeozoological approach of Eneolithic sites in Romania. *Journal of Archaeological Science* 39: 3167-3183.
- Cernău, C.R. și Cernău, I.V. 2021. Contribuții la cunoașterea plasticii antropomorfe gumelnițene. *Ialomița. Serie Nouă*, 1 (5): 41-50.

- Comşa, E. 1995. *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică*. Bucureşti: Editura Academiei Române.
- Dumitrescu, Vl. 1974. *Arta preistorică în România*. Bucureşti: Editura Meridiane.
- Garstang, J. şi Garstang, J.B.E. 1948. *The Story of Jericho (2d edition)*. London: Marshall, Morgan & Scott, Ltd.
- Gimbutas, M. 1991. *The civilization of the Goddesses: The world of the Old Europe*. San Francisco: HarperSanFrancisco.
- Goren, Y. şi Segal, I. 1995. On early myths and formative technologies: a study of PPNB sculptures and modeled skulls from Jericho. *Israel Journal of Chemistry* 35 (2): 155-165.
- Kenyon, K.M. 1957. *Digging Up Jericho*, New York: Frederick A. Praeger.
- Le premier or 1989. *Le premier or de l'humanité en Bulgarie. 5e millénaire*, ed. C. Eluère, Ministère de la culture, de la communication, des grands travaux et du bicentenaire, Editions de la Réunion des musées nationaux: Paris.
- Marinescu-Bîlcu, S. 1985. À propos de la statuette du type „Le penseur” de l'Attique et le problème de ses éventuelles relations avec celle de Cernavoda. *Dacia* (NS), 29, 1-2: 119-123.
- Marinescu-Bîlcu, S. 2007. „Greutăţi” decorate din aria Gumelniţa. *Studii de Preistorie* 4: 87-103.
- Marinescu-Bîlcu, S., şi Barbu, I. 1967. *Catalogul sculpturilor eneolitice din muzeul raional Olteniţa*, Sibiu.
- Mărgărit, M. şi Toderas, M. 2019. Industria materiilor dure animale din tell-ul gumelniţean de la Pietrele. Reevaluarea vechilor colecţii arheologice. *Materiale şi Cercetări Arheologice* XV: 61-80.
- Moldoveanu, K., 2012. Un capac cu mâner antro-po-zoomorf descoperit la Vităneşti „Măgurice”, jud. Teleorman, *Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman. Seria Arheologie* 4: 53-57.
- Müller, M. 2012. On the distribution of different types of anthropomorphic figurines of the Copper Age on the Eastern Balkan Peninsula and the Lower Danube Valley, in: S. Hansen, P. Raczky, A. Anders and A. Reingruber (eds.) *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea: Chronologies and Technologies from the 6th to 4th Millennium BC*, International Workshop Budapest 2012: 353-367. *Archäologie in Eurasien*. Vol. 31, Bonn: Habelt Verlag.
- Penkova, P. şi Karamanova-Zlatkova, R. (eds.) 2021. *Time, matter and spirit. The conservation in the National Archaeological Institute with Museum at the Bulgarian Academy of Sciences*. National Archaeological Museum Catalogues. Supplements Series, vol. 2: Sofia.
- Rollefson, G.O. şi Simmons, A.H. 1985. The early Neolithic village of Ain Ghazal, Jordan: preliminary report on the 1983 season. *Bulletin of the American School of Oriental Research Supplement* 23: 35-52.
- Rosetti, D.V. 1939. Steinkupferyeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest. *Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst* 12: 29-50.
- Torciă, I. 2012. Piese de tipul ‘coarne de consecraţie’ descoperite în aşezările Vităneşti „Măgurice” (jud. Teleorman) şi Surduleşti (jud. Argeş). *Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman. Seria Arheologie* 4: 59-69.
- Torciă, I. 2017. Un tip aparte de vase descoperite în structurile de locuire Gumelniţa B1 din tell-ul Vităneşti-Măgurice, jud. Teleorman. *Buletinul Muzeului Judeţean Teleorman. Seria Arheologie* 9: 41-56.
- Torciă, I. 2018. Greutăţi de lut decorate din tell-ul de la Vităneşti-Măgurice, jud. Teleorman. *Studii de Preistorie* 15: 107-126.

List of illustrations

Figure 1. Teleorman Valley; the red arrow shows the location of the *tell* settlement from Vităneşti „Măgurice” (Aerial photograph by Ion Torciă, MJT, 2022).

Figure 2. Investigated surface of the *tell* settlement from Vităneşti: 8/a. „Măgurice”; 8/b. „Vitanesti II”. (Aerial photograph by Ion Torciă, MJT, 2022).

Pl. I. Anthropomorphic figurines from Vităneşti „Măgurice” *tell* settlement, Gumelniţa culture (drawings by Simona Movilă, MNIR): 1. „Thinker type” clay figurine with shell eyes; 2. Prismatic-shaped bone figurine; 3. Flat type bone figurine.

Pl. II. Anthropomorphic figurines from Vităneşti „Măgurice” *tell* settlement, Gumelniţa culture (photos by Marius Amarie, MNIR): 1. „Thinker” type clay figurine with shell eyes; 2. Prismatic-shaped bone figurine; 3. Flat type bone figurine.

ANDREEA BÎRZU
Muzeul Național de Istorie a României
birzuandreea@yahoo.com

KATIA MOLDOVEANU
Muzeul Național de Istorie a României
katia.moldoveanu@gmail.com

ION TORCICĂ
Muzeul Județean Teleorman
iontorcica@yahoo.com

PAVEL MIREA
Muzeul Județean Teleorman
pavelcmirea@yahoo.com

